

ОСИП БРУСАК

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗІЇ КОЧАН
ЗДА

ЧИСЛО 2.

**Ш Л Я Х
ДО НАРОДНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ**



БІБЛІОТЕКА ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ
Європа 1925

ОСИП БРУСАК

ЧИСЛО 2.

**Ш Л Я Х
ДО НАРОДНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ**



**БІБЛІОТЕКА ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ
Європа 1925**

ВСТУПНЕ СЛОВО

Виказуванням чужих похибок і мильного розуміння справ, не хочемо нікому докоряти, ані не робимо це зі злої волі до нікого, але виказуємо в надії, що се допоможе до вияснення деяких справ, вирівнає й усталить наші хиткі і змінливі погляди на ті справи і спрямує наші змагання на добру путь.

Приписувати вини поодиноким людям, чи групам за минулі браки й хиби не можна, бо ми всі були в такому розумінню, а що не всі зробили ті блуди то тільки тому, що сиділи тихо, не бралися за діло і не виступали наперед.

Можливо, що декого буде цікавило, хто я є: гетьман, чи політик, що беруся відповідати на питання політичні. Тож щоби заспокоїти ту цікавість уважаю за відповідне за здалегіть заявити, що я не є ні одним, ні другим і власне тому беруся до писання цієї книжки. Єслиб я був гетьман, або політик, то я не повинен би писати і витрачувати час на балаканину, але братися за діло, виконати його, або сидіти мовчки.

Уважаючи себе за члена народу, котрий помімо того, що всегда бажав волі, але з браку ясного погляду на ту волю, залишився на далі в неволі, я радію, що можу забрати слово і помочти йому в торованню його виходу з тої неволі.

О. Б.

Небезпека життя каже нам скупити свої сили проти чужосторонньої навали, яка преться нас розторочити. Бо роз'єднаних, розбитих на поодинокі території, групи або навіть атоми, жде нас неминуча смерть. З'єднані можемо вибороти собі право на своє існування.

Щоби сконцентрувати свої сили на зовні проти ворога, мусимо припинити всі свої пусті сварки внутрі, поміж собою і піти шляхом консолідації поодиноких партійних груп до створення нової політичної партії, такої що своєю діяльністю обнімалаби всі частини наших земель і ставила собі в завдання, вирвання їх з рук чужих наїздників.

З закликом «єдиного народного фронту» виступив у нас вже, що правда Винниченко, але він дозволивши «демократичним» фразам руководити собою, звів той фронт на манівці і почав ще в тім самім таки виступі в яким закликавав до одного фронту виключати з нього послідовно по правилам демократичним, то одних, то других, а Шаповал своєю класовістю до решти зіпхнув його в абсурд, на вузько-партійний та деструктивний шлях, яким всегда йшли соціалісти-революціонери і галицькі радикали і назвав його шумно українським соціалізмом.

Многі люде в нас, ба навіть з університетським образованием, котрі до уроблювання різних суспільних (політичних) справ місто брати поодинокі факти і явища історичні і оцінювати їх

з погляду естетичного і морального, то є—зріння їх краси, мистецтва і добра загально народного, послуговуються сензуалізмом, себ-то—мірою чужого*) смаку, чувства і уподобання і привикли все робити систематично після плянів і всказівок даних їм з гори в чужих шкільних лавках, дають часто почин до творення політичних організацій на взір організацій, державних народів, не застановляючися над тим, чи розвиток економічний і добробут народний вимагають творення таких в нас, або ні, але кажуть, що великі (державні) народи мають їх, то й ми мусимо мати. Люде ті своїми поступками нагадують нам байку про жабу, котра бачивши як коня підковують і собі лапку наставляла й думала, що також буде конем а далі дулася, дулася, аж пукла.

Д-р В. Охримович в своїх політичних афоризмах (Діло ч. 6, 10.099) говорить приміром так:

«Держати єдиний фронт не значить: іти одною купою, ані не значить: боротися однаковою зброєю, це розуміють на цілому світі, тільки в нас отся річ видається дивною, ба навіть не чуваною і то якраз тим людям, котрі повинні би це найкраще розуміти.»

Або О. П. в Філядельфійській «Америці» з 21 червня 1923 р. в статі «Чи Загинемо», каже, що:

«Той народ, що не має партій, можна назвати ідіотами, бо лише тумани з уродження не

*) Свого апетиту, чувства і уподобання переводити не можемо, бо не маємо сильних продуктивних клас. Наші класові групи слушно називає Н. Григорів (гляди стр. 13) чисто інтелігентськими групами.

думають, отже і в Українців партії мусять бути і вони всегда будуть.»

Так, коротко, без великого надумуванняся відповідається у нас на всякі суспільні справи і не дивно отже, що ми зазнаємо вічні неповідження й розчаровання.

Ми питаємо однак, чи творення партій на чужих ідеологіях, без дійсного розуміння їх значіння й цілей, можна назвати думаннем? Або, чи в одній партії не можна кожному українцеві по своєму думати і з усіх тих думок вибрати одну найлучшу і найвідповіднішу для нашого народу? Як назвалиб Ви многих людей котрі думаючи инакше хотілиби організувати окремі партії?

Треба радіти, що в нас зроджується амбіція бути великим, дозрілим народом. Не забуваймо, одначе, що порозбивавши себе на многі політичні групки, без вищого культурного розвитку, ми не тільки що великим і дозрілим народом не станемо, але й поставилибсьмо собі також колоду на шляху до свого вищого державно-народного розвитку.

«Єдність організму — каже Д-р В. Охримович в тих самих афоризмах — проявляється в ріжнородности органів і ріжнородности їх функцій — тай то чим більша ця ріжнородність, тим вище розвинений і тим сильніша його єдність. Цей біологічний закон обов'язує також у соціології, значить і в політиці, та проявляється також у диференціяції громадянства на політичні партії.»

Опрокидувати ті біологічні формули Д-р В. Охримовича не думаємо. Скажемо тільки, що він не правильно прикладає їх. Если держави

в минувшині могли спиратися на одній організації фєвдальних панів, то чомуж би українська держава не могла спиратися на одній загальнонародній організації, яка в своїй програмі виставлятиме добро народности, як цілої. Партія є партією цілого тіла людей, котрі звязують себе разом в цілі успішнішого переводження своїх власних, партикулярних інтересів. Деякі організації політичні, по більшій частині у слабших і поневолених народів є утвором чужих зайдів чи держав з наміром успішнішого поширювання своїх отруйних ідей і переводження своїх інтересів. Комуністична партія (боль.) України була основана, приміром, московськими большевиками а селянська партія Твердохліба в Галичині, Поляками і т. д.

Населення у нас в переважній більшості не міське, а сільське. Українці, це нарід селянський*) який, знаходячися у ярмі, не міг розвинути до вишини модерних народностей, з фабричним промислом і противлежними собі клясами фабричних робітників і властителів і до нього ніяк не можна примінювати ті біологічні виводи Д-р В. Охримовича. Українці підпавши у чуже ярмо, місто розвинути свої органи, противно, затратили ще й ті, які мали до упадку Кнівської Держави. Ми не маємо з ким боротися клясово. Ми

*) Цим керманічі великодержавних націй аргументують звичайно свою відмову в визнанню прав на самостійність за поневоленими народами. Гляди в книжку В. Левинського «Соціалістичний Інтернаціонал і Поневолені Народи» стр. 13 і 29, а також в «Азбуку Комунізму» Бухаріна—переклад П. Дятлова, стр. 148.

повинні об'єднуватися на принципах народних і виставляти на перше місце в своїй партійній програмі, справу свого політичного визволення від всіх непрошених опікунів, без різниці на їх статистичну (клясову) приналежність, бо всі вони однаково на руїнах нашого народу хочуть розширювати свою народність.

Наше міщансьтво (інтелігенція, дрібні ремісники і купці) хоч може в маленькій частині й відродилося, то все-ж таки не представляє собою ні фабричних робітників, ні властителів в дійсному значінню слова. Дрібне міщансьтво се не є класи модерної народности, це є відломки суспільности старого типу, суспільности родової. Боротися з ним в розумінню політичнім нема потреби, бо воно своєю мозольною працею від вчасного ранка до пізної ночі, нікого чейже не експлуатує і заледви, що самих себе й свої родини вигодує. Дрібний промисл і торгівлю нищити не можна, вони мусять позістати аж доки не будемо мали великого, фабричного промислу, а тоді то він сам собою зникне.

Інтелігенція не є жадною клясою. Вона віддає лише своє знання й здібности на услуги клясам знаходячимся в народі. Інтелігенція народу поневоленого, тому що не глядить на перебігаючі поздовж неї явища історичні своїми власними очима, але розуміння їх перебирає від народів пануючих, котрі свідомо, з певним вирахованнем вияснюють їм фалшиво, віддається по більшій частині на услуги чужим, ворожим для свого народу державам і їх партіям.



Щоби в силі бути відперти ворожий наступ нищення нашого життя, необхідним являється спільне ділання, спільний народний фронт. Той фронт, одначе, не повинен бути фронтом коаліційним, ані фронтом верхів існуючих політичних груп. Єдиний український фронт повинен спиратися на низах, то значить — всі існуючі полічині групи повинні переформуватися і витворити з себе одну, сильну, непобориму, революційно-народню партію, котра всіма засобами, методами й тактиками, залежно від того, як де й коли цього буде вимагала потреба, могла противставити рівні сили, силам ворога. Коаліційний фронт, це є безпорядок. Він ніколи не зробив і не зробить нічого путнього. Бо що одні хочуть ухвалити то другі це зібють. Навіть в західних демократичних республіках не всі партії рівночасно заступлені є у правительстві, але вибраний президент, або покликаний прем'єр заповняє державний габінет своїми сторонниками і разом з ними керує державними справами через якийсь час.

Коаліційний фронт, це банька з мила. Він всегда у найприкрійшу хвилину, коли як найбільшій потрібно єдності, як навмисне розбивається. Коаліційний фронт був причиною упадку Центральної Ради. Большевики, щоби опанувати Україну, розбили його своїми класовими інтригами із середини. Н. Григорів в «Вільній Спільці» за жовтень 1923 р. в статі «Єдиний національний фронт» так висловлюється про цей коаліційний фронт Центральної Ради.

Він каже:

«Виступ проти Центральної Ради з одного боку чисто інтелігентської групки теоретиків «бо-

ротбістів» та «незалежників», а з другого — мало що більшої групки таких самих інтелігентів-теоретиків «хліборобів» і «соціалістів-федералістів» був початком одламлювання від єдиного організаційного, національного фронту груп і осіб, що свої групові й особисті інтереси поставили, з причини несвідомости або користолюбивости, вище національних, бо пішли з тими, хто біологічно й культурно до українського народу, не належав».

Клясові інтриги були також причиною упадку Української Держави започаткованої Богданом Хмельницьким і Іваном Виговським. Виговський був за слабкий у внутрішній політиці і по смерті Хмельницького, коли йому самому прийшлося правити державою, він не вмів удержати миру в ній. Ці слабкі сторони Виговського використав московський цар для своїх цілей, почав своїми інтригами бунтувати, з одного боку чернь, а з другого—вищі класи проти Виговського, вів потайні переговори з Пушкарем і Барабашем, наслані царські воєводи на Україну нищили прихильників Виговського, московські агенти найбільше з поміж духовенства, ширили кличі, що треба обмежити владу гетьмана і старшини, завестись по містах московські залоги, та піддати Україну прямо під царську руку. Виговський не вмюючи відперти царських інтриг, впав їх жертвою, а з ним впала також молоденька, не укріплена ще Українська Держава.

Тим клясовим сентименталізмом переповнена є ціла довга минувшина нашого народу і не дивно, що ми перекидаємося з ярма у ярмо і не можемо добитися до волі. Плачі, нарікання

ні жалі перед світом на недобрих Поляків і Москалів нічого не допоможуть нам, бо вина за нашу недолю не в нікім, а в нас самих. Доки не знайдемо самі в собі настільки сили, щоби відбити чужий наступ, доти ніхто нам не допоможе. Добрим є коли котра з кляс чи определень людей в суспільности здібним є говорити за себе, що воно хоче, але не добрим є мати другі кляси, так звані свідомі і інтелігентні кляси, ділаючі за них як протектори і припускаючі розуміти їх вимоги і убілатися за ними. В дійсности, вони не розуміють їх вимог і не убігаються за ними, але в своїй сензуальній (догматичній) свідомости аж до осліпіння запроторюють їх у нове ярмо. Сентименталізм є добрий і потрібний, але треба знати де й в якій мірі його ужити, щоби не вийшов нам на шкоду. Уживаючи його на боротьбу поміж собою, він нас розібе. Сентименталізм патріотичний склеює і будує народність.

**

Ідеєю нашою є Ідея Народного Відродження. Чим більші одначе, ідеї будемо собі ставили, тим скорше будемо удосконалювалися. Але ідеї ті мусять бути ідеями раціональними, себ-то такими, що відповідають дійсному нашому стану і є можливими до здійснення. Всі інші, чужі і не пособляючі нашому істнованню ідеї, треба відкинути, бо хватаючись їх, ми не здійснимо своєї народної ідеї. Монархізм, аристократизм, демократизм, соціалізм, анархізм і фемінізм — всьо то є частинами тільки в сценерії політичної філософії. В. Липинський в «Хліборобській Україні» збірник 1-й з 1920 р. і Б. Камков в «Вільній Спідці» збірник 2-й з 1923 р. на дармо висилюють

ся в обороні трудового монархізму і трудової демократії. Двох монархізмів, ані двох демократій—трудових і не трудових—у політиці нема і бути не може. Соціалізм, демократизм і монархізм, це є системи політичні для класового панування над слабшими й недержавними народами. Тримаячись їх, ми ніколи не збудуємо своєї (в дійсному значінню слова) держави, бо не маємо потрібного на це підкладу, не маємо сильних належито клас на котрі моглибисьмо оперти свою політичну акцію. Хід послідньої революції на Україні дав нам найлучший доказ слабости і нездатности наших класових груп в опануванні революції і справленню з великими завданнями, які перевищали їхні сили. Будовання держави при помочи чужих класових, чи державних силах зробилоби державність нашу залежною від держави при котрій помочи була вона будована, її існування булоби тільки часове і вона скорше чи пізнійше мусіла би перейти цілковито в руки економічно сильнішого сусіда. Гетманщина на Україні могла вдержатися так довго, доки були сильні німецькі штики. З виходом революції в Німеччині, розуміється, мусіла впасти також гетманщина на Україні. Демократія могла бути на Україні наколиби аліянти були увиділи в Україні свій інтерес і підперли ту «демократію» своїми штиками. А большевизм вдержитися так довго на Україні, доки вдержать московсько-жидівські штики.

Монархізм—це є влада де править одна особа, наслідний монарх. Ми віримо в владу одного, але «невидимого монарха» тільки—себ-то владу таку, до котрої розум випхає людину. І

признаємо за нею право в керуванні державними справами так довго, доки не знайдеться людина з ще вищим розумом і не займе її місце. В робленню монархом осла або людину з звихненим розумом, в даванні їй прав на її вибрики й сваволю, а відтак в обмежуванні їхньої сваволі, не бачимо нічого доброго. Обмежений монархізм, це фраза, яка можливо скорше пасувала за днів св. Августина, чим нинішніх. Вона дає нам найкращий доказ вартості такої влади. Заводження так званої В. Липинським «трудової монархії» або влади опертій на земельній аристократії, означало би повертання колеса історії взад до феудалізму і панування великих земельних власників над монархом.

Демократизм є термін, який означає владу виведену через нарід і загально суперечний, починаючи від Аристотеля (333 перед Р. Х.) з монархією або владою одного, з одної сторони і аристократією або олігархією, владою кількох, з другої сторони. Грецькі держави, як би не було, різнилися від нинішніх демократій основно; перше тим, що тамті були безпосередніми або «чистими» демократіями а не посередніми, чи репрезентаційними — бо в них тільки ті громадяни, що були особисто присутні на громадських виборах, не як репрезентанти волі інших, але як виразники своїх поодиноких бажань; друге в тім, що ті привілеї були ограничені, великі маси людей були з політичних прав виключені. В модерній політичній науці значіння цього терміну є відмінне. «Модерна демократія» — сказав Вудров Вилсон (1901 р.) — носить вигляд зовсім відмінний і ґрунтується на принципах о ціле не-

бо віддалених від тих, що були в Романській і Грецькій демократії. Англійськими і американськими авторитетами, термін цей є прикладаний в поняттю далеко ширшим від тої форми влади, яка видвигає свою силу зі згоди загалу і від держав менших, в котрих влада така існує, без різниці на то чи їх зверхня форма буде та, що в монархії, як приміром, в Великій Британії або республіки, як в Франції і Зєднаних Державах. Колоніяльними писателями тих держав, слово то є уживане для означення суспільности основаній на політичній, економічній і соціалній рівности. В суті річи демократія, це є система політична, в якій панують багаті. Це є система для систематичного знасилювання кляси—клясою, а народности—народностею. Правдивий демократизм має місце в початках державного творення. З економічною диференціяцією, розвитком промисловим і не рівномірним нагромадженням майна, власть в такій системі політичній переходить в руки економічно найсильнішої групи а цілий демократизм зводиться в диктатуру одної кляси фабричних магнатів. Будовання демократичної республіки в нинішний час, коли одні народи відбігли в своїм культурнім розвитку далеко вперед, а другі полишилися позаді, не можливе. Бо це означало би добровільне отворання брам нашої країни для чужої конкуренції і експльоатації наших природних богатств. Нехотячи, щоби країна наша була колонією для збування полишаючихся на чужих ринках товарів, а ми не були зіпхнені в чужих колоніяльних рабів, то мусимо проти чужої диктатури клясової виставити свою диктатуру народну. Важнійші за-

киди проти демократії визначені Брайком в його «Американ Каммонвелт» є «нездібність вирішування і запобігання в наглій потребі справ і не сталість і змінливість в керуванні справами з частими змінами поміж ексекутивними урядниками; бажання понижування і не толерантність; тиранія, сильніших над слабшими; скорість до змін традиційних і нищення старих установ; змагання демагогії граючої на пасіях і самолюбстві мас і за чaste перенесення справедливих урядників державних зі взглядів і поважання людей». Заводження демократизму в той час, коли уми людей помоточені різними чужими ідеями, вийшлоби тільки на користь ворогам.

Ідеологія соціалістична в Західній Європі хоч, що правда роздвоїлася і утворила з себе дві течії: «ортодоксального марксизму» і ревізіонізму, то все-ж таки уявляє собою більш-менш одини-тий світогляд в основу якого входить концепція Маркса і Енгельса. Обі ті течії обмежують свою діяльність на містах, а яснійше на пролетаріяті міст. Ленін зробив, що правда, поправку й додаток до теорії Маркса, поширив діяльність партії на село, але селянство підчинив під керму пролетаріату міст. Держачись тих концепцій, ми не створимо держави, бо не маємо належито розвинених класів міст. Наші міста в більшості чужо-національні і укладаючи на них свою політичну діяльність, засуджувалибсьмо себе на нову окупацію. Федералістичний прудонізм Драгоманова є соціалізмом а радше кажучи комунізмом бездержавним, бо основи ті ведуть до бездержавія. Відказуваннемся від держави в той час коли інші народи мають їх і не думають їх

нищити, стяглибисмо на себе нове ярмо, бо на-
рід не озброєний не зможе довго вдержатися по-
між хижими вовками. Соціалізм є небезпечний
для добробуту народного не тільки з своєї пози-
тивної сторони, але також не менш шкідливим є
у своїм негативнім погляді. Кожний, хто студі-
ював літературу соціалістичну, мусів бачити, що
домагання роблені по усуненню розбою є цілко-
вито егоїстичні. Плачем їх є не «що я можу зро-
бити для відчини?» але, «що відчина зробить
для мене?» — Так немов би то держава була сво-
то рода милосердним св. Николоєм, котрий зій-
шов з гори на долину поміж людей, вилапуючи
зі свого мішка подарунки, такі як високі платні,
великі приємности і того само темпераменту ро-
боту. Проповідування доктрини, що держава є
існуванням зовсім окремим і що вона здібною є
достарчити їм кожную вимогу з мінімальним зу-
силлем з їх сторони є добрим ремеслом для зни-
ження нашої країни до гідности старої Римської
держави, котрої нарід нічого більше не дбав, кро-
мі хліба і забав. Питання «що держава може
зробити для мене?» може бути відвічене тільки
тоді, коли питання «що я можу зробити для дер-
жави» буде піднесене. Поширювання ідей соція-
лістичного типу грозить знищенням моральної
єдности нашого народу. І коли на далі позво-
лимо рости й розвиватися тим ідеям, то вислі-
дом їх буде знищення народних ідей. Нам тре-
ба визбутися чужого гіпнотизму, соціалістичних
ідей і на економічні справи глядіти своїм укра-
їнським розумінням.



Хочаби створити державу, мусимо вперед боротися з опортуністичними поглядами на державу. Всі ті вислови різних філософів і біологів про державу, які наводить проф. Грушевський в своїй книжці «Початки Громадянства» а Шраг в книжці «Держава і Соціалістичне Суспільство», є правдивими, з ними треба тільки відноситися в належне місце й час. Кожний з тих висловів є одною тільки частиною всієї правди про державу.

Розкол суспільства на класи і його матеріальне життя означають форму державну а не причину й ціль повстання держави, як єства, Маркс і Гегель, як ідеологи класи промислової міста, інтересувалися політичною державою міста. Державами взагалі вони не занималися і про них нічого або мало що говорили. Славян засуджували вони на національну смерть, бо славяни, це народи неісторичні, а хоч многі з них мали або й мають свої держави то все-ж таки держави ті не були державами політичними міста, але державами фєвдальними. Промисл і торгівля в них почали щойно доперва розвиватися. Маркс робив, що правда, хвилеві уступки деяким славянським народам, признавав за ними право на самостійність, але тільки таким в котрих бачив інтерес для німецького соціалізму. Іншим поневоленим народам радив задержатися з своїми кривдами й неволею аж до приходу соціалізму, потішаючи їх, що «соціалізм доперва знесе всяку національну неволю».

Клясовою боротьбою в чужій державі поневолений нарід передає право поневолювання з рук одної класи пануючого народу, в руки дру-

гої кляси. Національної неволі тим шляхом він не зносить. Аргументаціями, що Чехи і Поляки клясовим (еволюційним) шляхом визволилися з чужого ярма, нічого не доказуємо, бо Чехи і Поляки будучи на нашій місці булиби також не збудували своїх держав. В будованню їхніх держав були заінтересовані аліанти і вони ще до створення цих держав, визнали їх, хоч що правда, не офіційально. Аліанти маючи до діла з небезпечним конкурентом, Німеччиною і не хотючи їй дати змоги знова підвестися до давньої сили, уважали за відповідне розібрати Австрію, відорвати деякі частини від Німеччини і зробити з них свої інструменти проти Німеччини і вал проти большевизму. В дійсности, Чехословаччина і Польща є тільки двома з тих многих звен в ланцюху аліантів а головно Франції. Гляди, що пише про них І. Бочковський в своїй книжці, «Національна Справа», стр. 135 і 6.

З нами діло мається відмінно.

Росія, з економічного боку, не є такою небезпечною для аліантів, як була Німеччина і вони тому не думають її роздроблювати, але хочуть залишити в цілости, як свою кольонію, бо для них вигіднішим мати до діла з одним урядом, ніж з многими.

Наслідком завойовання фізично слабших народів, сильнішими, наступив поділ на народи поневолені і пануючі, державні і недержавні, історичні і неісторичні. Неісторичними народами є народи поневолені, бо вони не творили своєї історії. Історію має життя і рухливість. Поневолені народи знаходячись у чужому ярмі, нічого для себе не творили й не жили але вічно

мучилися, а таке монотонне ни́діння і стогнання у чужому ярмі не має історії. Історія, після Гелля, це рух (боротьба) духів, а після Маркса, боротьба клас. Повна реалізація духа, як і класи наступає тільки в державі. Тільки в ній може об'єктивуватися субстанція духа, себ то продуктивні сили. І тому в історії світа може бути мова тільки про народи, що мають свої держави. Клясова боротьба селянських мас поневоленого народу, проти вищих клас в межах чужої держави, вписується в історію народу пануючого. Історія поневоленого народу починається доперва з утворенням ним держави.

Клясовим (економічним) шляхом не твориться держави. Ним тільки укріплюється і надається форму готовій вже державі. Держава має початок у релігії, а в завоюванню вона ще більше усталюється, міцніє. Творення держав клясових ішло двома напрямками: одні повстали шляхом завоювання вільних міст і провінцій і ними є всі монархії, як приміром німецька і французька, а другі — шляхом добровільного союзу в ціли охоронній, це знова демократії, як стара грецька і нова американська. Кожна з поодиноких держав, що входять в склад демократичної республіки, залишають за собою всі права що до порядкування у себе в дома. До центрального уряду приналежить тільки оборона перед зовнішніми ворогами. Але ті привилеї поодиноких республік поволи обмежуються і переходять в руки центрального уряду.

Хотючи жити як народність, ми мусимо уміти вже ходити, ми не можемо братися до будовання нашої державности, так як бралися на-

ші предки, бо дорослі мужі, себ то державні народи не дозволять жадним атаманам, ані ватажкам повертати колесо історії взад до перед історичних часів і бавитися, як дітвакам ножами. Вони ліквідують їхні забавки а їх самих беруть під свою опіку. В нинішніх часах хочачи створити державу, мусимо йти шляхом революційним об'єднані в державному масштабі з иншими поневоленими народами.

**

Розвиток культурний в західній Європі йшов шляхом еволюційним, класової боротьби і вільної конкуренції з закордонним виробом. Нині цим шляхом не зможемо дійти нашої мети і запевнити своє існування, бо не в силі будемо остоятися під конкуренцією сильніших економічно сусідів. Розвиток економічний який йде за посередством боротьби клас, поступає вперед дуже поволеньки і часто припинюється. Західним модерним народам, хоч не були наражені на наїзди і спустошення диких орд азійських все-ж таки треба було довгих віків на то, щоби дістатися до свого культурного стану. Ми що в своєму культурному розвитку осталися далеко позаді від инших західних народів, мусимо поспішати, щоби якнайскорше їх здігнати.

Національне питання — то є перегони в культурному (економічному й духовому) розвитку. Політичною силою народи припинюють той розвиток у инших а прискішують у себе. Сильніші економічно народи панують економічно над народами слабшими. Це розуміють наші сусіди і тому з таким завзяттям нищать нас культурно.

Цю погубну для народу класову боротьбу необхідним є за всяку ціну оминати. В місце класової боротьби повинен запанувати поміж нами соціяльний мир, загальне довірря і кооперація клас. Добробут кожної з клас полягає на справедливості і виrozumілости другого. Праця і капітал є партнерами, не ворогами; горячковість антагонізм і зле поводження, які так часто мають місце поміж ними є на рівні виною капіталу і праці.

Воно може бути усунене через взаїмне довірря, кооперацію і приятельство. Що до кооперації праці з капіталом, жаден політичний економіст не буде противився, бо досвід нинішних днів доводить успіхи її на цілому світі. Банкові інституції, асекураційні товариства, залізнодорожні заклади, торговельні спілки, все то є більше або менше основане на цих принципах. Капітал під загрозою самовбийства не може перейти відомих границь. Він не може натискати на працю поза означені границі. Зі свого боку і праця не може без перепон натискати на капітал. Індустріяльна проблема буде розв'язана тільки тоді, коли підприємці і властители зрозуміють своє значіння і завдання в суспільности, коли будуть знали, що в фабриках вони є тим чим є уряд в державі. Подаванням їм якнайбільше ясної науки з поміж загального їх числа, треба буде їх переробити в дійсну, аристократію услужности. Учити треба буде, що багатство й сила які вони мають в своїй відвічальности, проваджені повинні бути з увагою на добро суспільности цілої а всі функції звирені їм виконувані

справедливо, без самолюбства.*) Уряд, який не хотів би придержуватися тих правил, поніс би страту в кожному напрямі і опинив би в коротці в безвихідне положення а публіка і люд трудящий заплатили би це своїми низькими платнями, великими страйками, нужденним життям, безробіттям і доріжню. Нерозумні інструкції розлюченого марксизму зруйнували Україну в воджену радами за ніс, пустиню.

Похибка марксизму лежить у тому, що він бачить світ у формі двох поборюючих себе на смерть клас, поміж котрими розкол поглиблюється з кожним днем глибший і ширший. Він не робить ґрунтові аналізи різних «клас» в суспільности. В третім томі свого «Дас Капітал» спинюється, що правда, на хвилину і стає в місці де аналіза повинна би доперва починатися. Та оперуючи в грубий спосіб в світовій політиці, старий соціаліст бачить інтереси землі, капіталу і людей об'єднаних і роз'єднаних в смертельних обіймах. Часами говорить він «если би (?) так сей трагічний конфлікт продовжався, аж поки закінчиться в загальному визволенню».

Класа—то не є ланцюг в руках правительств чужих держав для переводження своїх інтересів на території України. Поодинокі люди і

*) Буржуазія (літературно, класа міщан, або мешканців міста) є вираз французький уживаний звичайно з погордою аристократією, працею, пролетаріатом, соціалістами і інтелектуальними класами в значінню філіалістів, егоїстичних виродків, капіталістів, фабричних власників і професійних людей котрих однією ідеєю була їх власна насолода і утіха, тупа зарозумілість і простацька повага.

групи повинні зірвати негайно всякі зносини з державними народами і їх партіями і жити своїм власним щоденним і політичним життям. Ми не віримо, щоби людина, котра вязеться з партіями пануючого народу, могла рівночасно бути вірним членом свого народу. Двом богам рівночасно не можна служити. Людина будучи свідомим членом свого народу, не буде свідомо робила нічого на шкоду й нищення того народу. Вона, не буде подавала руки або вязалася з ворогами проти свого народу. Кляса — це є думка ідеологів велико-державних народностей. Це є та діалектика, яку Маркс перебрав від Гегля, перевертаючи його «силлогізм» на свій лад. Поневолені народи не знають кляс, як щось такого, що не має нічого спільного з народністю. Кляси—це є організації (кооперації) на культурному (економічному й духовому) полі, яких завданням є вести розвиток народний вперед, до вищого щабля. Нищити кляс не можна, бо з знищенням їх народне життя завмерлоби, а люде хотяйби ще жили і уживали своєї мови, то це не називається народним життям. Народність, котрої органи не відповідають своїм чинностям, для котрих вони є призначені, мусить вмерти. Одна кляса, в суспільности, ніколи не може піднятися вище морально від інших кляс. Вони є так залежні і нерозлучні одна від одної, як є части в людському тілі. Хвороба не може бути загварантованою в одній частині тіла, ані моральність не може бути загварантованою в одній соціальній класі або «стратум». Марксова антитеза—нереальний факт.



Політика поневоленого народу, це не є забавка, збирання грошей на ту забавку, ані сварки над ними. Тим тільки деморалізується народні маси, інтелігенція підриває свій вплив на них, віддає його добровільно в руки наїздників, які використовують на то, щоби до решти вирвати довірря в широких мас до своєї інтелігенції, зробити з них душу без мозгу і тим чином втягнути їх скорше в яничарство. Політика пануючого народу, це є політика підбоїв, грабунків і бушовання за світовими покладами мінералів і здобування нових ринків для збуту своїх товарів. Політика поневоленого народу не є тим самим, що політика пануючого народу. Вона не є політикою габінетовою, політичних хитрувань. Для політичних спекуляцій потрібна є відповідна політична сила а передовсім, власна, сильна держава, котрої ми якраз не маємо. Політика поневоленого народу, це є боротьба за збереження і запевнення його існування. Це є політика вільна, революційна, народна. Її змаганням, в першу чергу, є створення власної народної держави, як охоронного панцира перед чужими атаками, грабунками і аннекціями. Політика така після існуючого права сильних, є нелегальною. Правда, як средство помічнице, поневолений народ не повинен відкидати боротьби легальної, парламентарної. Революційна партія поневоленого народу, щоби бути в контакті з народними масами і мати над ними контроль, мусить ужити також методи легальні. Висилання, одначе, послів до сойму, парламенту і «робітничих та селянських рад», не повинно бути з наміром помагати будувати і укріпляти ворожу державу, як се

думали робити галицькі трудовики, але на то, щоб мати змогу із середини розбивати її.

Економічна відбудова в цілі поправлення народного життя в чужій державі не можлива, бо ворог іде, крок за кроком за нами і нищить все, що ми будуємо а нас самих спихає в ряди своїх рабів, заставляє працювати на себе і асимілює. Клясова (економічна) боротьба, в чужій державі є боротьбою мінімальною, оборонною. Вона спинює і утруднює асиміляцію, але не усуває її. «Положення українського народу під чужою окупацією,—пише Діло,—погіршилося до крайности. Можливість покращання відносин, поліпшення долі народу, його добробуту—відійшла в країну казок і легенд, але за те з'явилася майже неминучість павперизації, пролетаризації села, доведення народної маси до жебрачої торби а це в дальшій консеквенції веде до цього, щоб та маса розбита, знущована і зникчемнена упала на силах, здеморалізувалася, затратила свою гідність і достоїнство, позбулася своїх традицій і виразного народного обличчя, стала наймитом економічно і політично сильнішого елементу, розплилася в ньому. Очевидно, такий процес вимагає певного часу, але він є неминучий тирансько логічний, якщо завчасу не встиємо припинити його.» Асиміляція йде в політиці, економіці, школі, релігії, мистецтві, мові, звичаях і інших елементах народности. З асиміляцією, що правда, появляється чесна душа, яка опирається асиміляції, але то їй нічого не допоможе. Вона не може повздержати асиміляції. Її відпорність зменшується і притихає рівномірно з поступом асиміляції, аж поки цілковито вона не погодить-

ся на втілення в чужий народний організм. Одинокий тільки цілковитий розрив може спасти нас від грозячої нам смерті.

Українська революція може побідити, як народний рух, або її зовсім не буде. Отже в кого не скривлена ще душа наїздниками, нехай готувиться до нового руху—Нової Гайдамаччини!

Дійсна економічна відбудова наступить доперва по поваленню чужої державної машини і поставленню на її місце своєї. Українська держава перебере з рук наїздників всі загарбані ними і коштом українських мас накопичені багатства і передасть їх в руки українські. Окупанти, розуміється, не моглиби пригноблювати наш нарід не володіючи для цього складною машиною. Український нарід, навпаки, може скинути чуже ярмо простою організацією озброєних мас. Наша вимога є відзброєння чужинецьких елементів на Україні а озброєння наших. Бо смішним булоби сподіватися переконати їх, зламити свій ворожий настрій до нас. Зброю складається тоді, коли цього домагається инша зброя. В тім саме й є значіння озброєного повстання проти чужої окупації.

Український нарід має шанси на збереження і запевнення свого істновання. Бракує йому тільки відваги і сміливости на поважний, самостійний крок.

Бунтами, повстаннями і революціями поневолені розривають кайдани віковичної неволі і промощують собі шлях до вільного і свободного розвитку.

Хотячи повалити нинішню много-національну державу, мусимо йти революційно, об'єднані

в державному масштабі з усіма іншими понево-
леними народами. Українцям в сій революції
прийдеться взяти провід. Вони, маючи об'єдную-
вати довкола себе другі поневолені народи, му-
сять бути вперед самі добре об'єднані. У світі
всегда свідомійші народи беруть провід над на-
родами менше свідомими і ведуть їх за собою.
Єслиби всі народи були однаково свідомі, то кож-
ний з них хотівби йти на власну руку і розбивав
би тим єдиний фронт. А успіх революції, муси-
мо знати, зависить від взаємної допомоги одних
поневолених народів, другим і єдності ділання.
Революцій не викликається жадними агіта-
ціями, ані підбурюваннями, так як це люблять
звичайно говорити ті, що поневолюють. Револю-
ції, це є то невдоволення і гнів народніх мас, який
тягнеться довгим ланцюхом в далеку минувши-
ну, почався рівночасно з творенням неволі і
в парі з нею розвивався. Поневолені, ограблю-
вані і понижувані всегда змагали до пірвання сво-
їх кайдан — народної (економічної і духової)
неволі, які віками гнітили їх карки і не давали
їм свобідно розвиватися і упиватися чудовою
природою, яка їх оточує. Нині, те невдоволен-
ня і гнів народніх мас прибирає вигляд чимраз
то більше скомплікований і проявляється в од-
ноцільних виступах поневолених проти своїх
ярмителей. Невдоволення й гнів народніх мас
є та негативна сторона, той дух—руйнуючий про
котрого так багато пише Крапоткін. Хотячи,
щоби він був конструктивним, будуючим, то му-
симо на нього наложити певного рода свідомість,
що у політиці називається статикою. Статика
є класова і народна. Поневолені народи хотячи

визволитися з чужого ярма, мусять ужити статіку народну. Ідучи стежками клясовими, вони стають знаряддєм в руках державного народу, попадають в яничарство і нове ярмо.

Ярмителі знають, що гнів народних мас може положити кінець їхньому поневолюванню. Тож, щоб сему запобігти, вони наймають платних агентів, котрі пильно глядять за кожним проявом народного невдоволення і руху; видають своїх ідейних провідників, котрі з своїми фалшивими теоріями забігають підводячимся рабам дорогу і стараються то невдоволення повернути в иншу сторону, так, щоб воно не загрожувало їхньому панованню. По невдалих революціях ярмителі строго мстяться на своїх рабах і накладають на них ще гостріші кайдани.

Винниченко своїм публичним виступом «єдиного народного фронту» поповнив неабиякий політичний блуд. Він місто публично виступати, повинен був винайти спільний для всіх об'єднуючий знаменник а порозумівшись з иншими партійними групами і пристосовившись відповідно, повинен був заскочити ворога нечаяно, не приготовленим. Так поступає кожний випробований і свідомий свого завдання провідник, бо він знає, що ворог дізнавшись про заміри, уживе відповідних заходів, щоб до єдиного фронту проти себе не допустити. Винниченко своїм невдалим виступом наробив багато тільки шуму, привів до безпотрібної отвертої полеміки і теоретиковання, так що аж вороги заговорили, що в нас твориться нова ідея. Щастя тільки, що це було мало важне пересипування з пустого в порожнє, бо в противнім разі булибсьмо немов малі діти, віддали

добровільно орудіє ворогам проти себе. Виступ Винниченка був немовби бодяком для ворогів до ще більшого і завзятішого розбивання і так слабких наших сил. Невдовзі по нім, як бачилисьмо, прийшли нові політичні зміни на всіх окупованих ворогами, частинах наших земель. Большевики перевели зміну в національній і селянській політиці, ужили найновіших метод для винищування нас у коріні і щоби закрити цю роботу перед нашими очима назвали її миленькими нам словами «українізацією» і «допомогою селянству». Обєднали проти нас національні меншости на Україні і поставили як кістку незгоди поміж одними а другими новий обман, відомий нам під назвою «автономних республік» національних меншостей на Україні. Поляки заговорили з одної сторони про автономію, а з другої—пішли походом руйнувати наше життя. Чехи, в цілі успішнішого переводження своїх економічних апетитів, перевели політичну асиміляцію, втягнули політичні групи Прикарпатської Русі у свої партії. Московська еміграція за кордоном увійшла в свого рода обєднання поміж собою і штучками Мілюкова пробувала приманити до нього також інородців.

**

Україна є народністю селянською. Вона є надломленим, затриманим у своєму розвитку організмом. Українці, це одна тільки кляса або зародок і пень модерної народности і його розгалуження з котрого то виродилася по частини нова українська інтелігенція. Відкладання будовання нашої державности до часу, аж поки не будемо мали свою власну, належито сильну, кля-

совву аристократію є безпотрібним і утопійним, бо інтелігенція, це є народна аристократія, це є будівничі державні. На ню припадає обов'язок взяти провід в культурному (економічному, духовому і політичному) відродженню нашого народу. Вона повинна тому перше прийти до розуміння поміж собою і зробити заходи около створення єдиного народного фронту. До співпраці у ньому, притягнути требаби всю свідомішу частину нашого народу. А увійти повинні би:

1) Українська, світська інтелігенція, яка не стоїть на услугах чужих держав і партій.

2) Кожна з груп політичних, що стоїть на державницькому становищі і поставить інтерес загально-народний вище класового.

3) Поодинокі українці готові пожертвувати своє життя на услуги своєму народу.

Ті, що думають, що це булоби панованням касті людей інтелігенції над народом, нехай не забувають, що й другі партії, ба навіть в західних краях, не складаються з цілої класи, яку вони представляють, але тільки з свідомішої її частини. Безперечно, що нарід до певного степеня мусить учитися практично; але то є тільки половина всьої правди. Провід над кораблями не віддається людям, неукам в навігації, ані не дозволяємо дітям нашим йти їх власним шляхом без нашого догляду. Свідомих, сміливих і рухливих одиниць у нас тонка верства. Більше є таких, котрі ще бояться взятися за діло, багато відсталих, лякливих верств населення по містах, а ще більше по селах не знає своїх прав і не почують ще себе господарями країни. Віка-

ми забиті й пригноблені неволею маси не можуть відразу перейти від бездільності до рухливости. Диктатура народна зникне з чинною (позитивною) участію широких верств в народнім співжиттю.

Будовання держави на інтересах народности, як цілої—не значить—будовання її на інтересах гої маленької, не повної народности селянської, як це многі думають. Виставляючи в своїй партійній програмі як мету інтерес народности селянської себ-то класовий, ми не створимо держави і полишилибсьмося в своїм культурнім розвитку на далі там, де знаходимося. Селянство, це велика потенціональна сила, воно бореться завзято з усіма хтоб не приходив реквізувати його збіжжа, бє большевиків, було в силі потрясти і повалити гетманську державу, але не здатне зовсім оказалось на руїнах гетманщини утворити самостійну політичну силу. Селянство представляє собою фізіономію розпорошеного індивідуалізму, воно заінтересоване в домашньому виробництві і як таке тягнулоби розвиток народний взад до назадняцтва. Невдоволення селянських мас треба використати на народний чинник.

Міщансьтво наше, яке само по собі не численне, в більшости чужо-національне також не здатне взяти провід в революції. Панованнем тих чужо-національних сил засуджувалибсьмо себе на чужу окупацію. Дрібне міщансьтво знаходячися у державній кермі і витрачаючи час на розвивання дрібного (ручного) промислу, спинювалоби народний розвиток.

Ми, які осталися у своєму культурному

розвитку далеко по заді від наших західних сусідів та не хочемо в своїх перегонах з ними лягти нечесною смертю, як не варті жити, то мусимо поспішати, щоби як-найскорше їх здігнати. Ми не можемо братися до будовання нашого життя так, як бралися колись наші предки. Не можемо спинюватися на дрібнім (ручному) промислі, хатнім виробництві або повертатися ще дальше взад до мідяної і камінної епохи. Робітникам нашим безпотрібним є витрачувати по кілька літ на неоплатну науку, ручного ремесла, вибавлювання майстрових дітей і рубання дров. Час наспів на продукцію велику машинову. В ній виконуючи певного рода працю, вони будуть zarazом удосконалювалися і брали за свою працю заплату. Інтелігенція не повинна полишати своїх менших братів на їх власну суьдбу, кажучи, живіте як умієте. Знання будовання життя є вже доволі розвинене і списапе в книжках иншими. Нашим інтелектуальним робітникам—інжинерам, технікам, будівничим, механікам і иншим спеціалістам—належалоби тільки виробити пляни після найновішших винаходів і технічних улудшень і переводити їх в життя. Організаторам і кооператорам основувати кооперативи і спілки, головно «Бритійської Індустріальної і Банкової Системи» і пускати їх в оборот. Інструкторам і иншим відповідальним людям виробити формули і всказівки і повчити робітників як робити.

Хотячи жити як народність, ми не можемо спізнюватися у нашому ході, але мусимо йти в парі з иншими народами. Мусимо розвивати і плекати свої потреби і вимоги і готувитись до

того раю, в котрім буде «від кожного по здібностям, кожному по заслугі».

Щоби прискіпити свій хід, дійти до вищої культурної уровени та запевнити своє існування, то мусимо піти шляхом революційним, ужити відповідних методичних заходів у внутрішній і закордонній політиці, завести якнайбільш сприяючі умовини для швидкого розвитку наших продуктивних сил і взяти контроль над справами господарськими у свої руки. Удержавлювати средств продукційним, ані натуральних багатств, не можна. Бо чимже тоді булаби держава? Надбудовою ідеальною, чи може такою як є тепер, департаментом уряду для переводження підбоїв і грабунків? Світова історія доводить понад всякий сумнів, що розвиток продуктивних сил, може бути доконаний більше економічніше і успішнійше приватним капіталом ніж якими не булоби урядовими агенціями. Ріжного рода галузи промислу мусять полишитися в руках приватних людей, або навіть треба буде віддавати їх чужим фабрикентам (не фірмам) котрі згодяться переселитися і осісти на стало на Україні. А продовжати це треба буде так довго, доки не знайдуться в нас люде, які зуміють попровадити діло. В брошурі «Догматизм» пропонуючи удержавлювання натуральних багатств, ми самі ще не зовсім визбулися того догматизму, яким докоряли иншим. Не хотячи, щоби наша країна була отвергим полем для чужої конкуренції і експльоатації наших природних багатств, то брами її мусимо замкнути. Держава буде давала дозвіл на ввоження необхідних для початкового розвитку промислу, машин, електроходів і ин-

пих річей, але не дасть його нікому на збування полпшаючихся на чужих рпиках, цъвяхів, гузпків і иншого дрібного сміття, вимінювання його на наші сирівці і визискування в той спосіб наш нарід.

В своїй партійній програмі кромі політичного визволення з чужого ярма, мусимо уложити також питання по всіх ділянках народного життя а як мету виставити собі вимоги народности вищого типу, народности модерної. Під цим не треба розуміти, одначе, що виразником волі в нашій народній державі буде кляса індустріяльних магнатів, так як доси є вона в державах клясових Заходу. Своїх великих фабрикантів ми не маємо а хочбисмо й мали то опирати на них або яких небудь инших поодиноких групах клясових не думаємо. Кляса маючи силу державну в своїх руках угнітає нею инші кляси і коштом їх розвивається сама. Кляса міста дбає про інтереси міста а полишає в занепаді село і на відворот кляса села не журиться містом. Українська держава буде неутралізувати кляси а їх членів буде притягати в народну партію, як поодиноких індивідів. Змагатиме щоби міста і села розвивалися рівномірно і буде поміж клясами посередником.

**
*

Держава є організацією ідеальною, утвором людського мозгу. Її завданням є розвивати і удосконалювати народний організм. Вона є немов би шкаралупою, в котрій розвивається народність. З одної держави виходить живою тільки одна народність. Держава ніколи не спадає готовою з неба, ані не імпортується її з закордону.

Державу будується в державі, на місцях, на землях заселених поневоленими народами. Вона розвиваючися і розширюючися, розпихає чужодержавну надбудову, розкидає перегородки які її розмежують і виходить в повній своїй поставі на поверхню світової арени. Держава, це є розум народний, який розвивається рівномірно до органічних сил і інстинктів народу і бере перемогу над ними. Чим вище умово розвинена є народність, тим скорше вона удосконалюється і побіждає інші народи. Розуміння життя суспільного (матеріального і духового) є найлюдшою зброєю в руках народів в їхній боротьбі за своє існування. Вони кріпко її держать і стараються не випускати з своїх рук. Без розуміння справ суспільних жаден нарід не може нині вільно і незалежно існувати, а люде на державних становищах не можуть бути добрими державними мужами. В народі, якому розуміння цих справ є розвинене найвище, засідає Гегелівський «абсолютний дух,» проти котрого абсолютного права бути носіями розвоєвого ступня світового духа, є духи інших народів цілком безправними. Ф. Енгельс не знати на що списав більшу половину своєї книжки «Початок Родини, Приватної Власности і Держави» на доказування, що в родах не було держави. На тім чейже ніхто не перечитьс. В родовім суспільстві (в родах) розуміється не було держави, так як нема її в клясах, ані народностях. Держава витворилася понад родами а з приватною власністю, економічним розвитком і поділом суспільности на кляси, розпався устрій родовий а держава заняла місце над клясами і народністю. Усі дотеперішні держа-

ви були державами класовими. Вони розвивали економіку, етику, естетику, релігію і філософію відповідно до інтересів класу, яку вони представляли. Українська народна держава буде розвивати їх відповідно до вимог народності як цілої. До уроблювання державних установ, уряд покличе якнайздібніших правників і вони в порозумінню з урядом вироблять їх. Єсли хочете трансформувати народність, то мусите починати це відкликуюваннемся до найвищих інстинктів мужин і женцин. Можливо, що зразу голос ваш буде голосом «вопіющого во пустині». Ви можете натрапити на неодну темну прогалину інституційних і економічних традицій. Ступаючи, однак, крок за кроком вперед, ви дійдете виміченої мети. Величезна більшість через своє самолюбство, песимістичну і сліпу запопадливість, розвинули в собі безхарактерні цілі Христового пацифізму і готові піти за покликом першого лудшого смільчака ігнорантного провідника, котрий уживає свої думки для критиковання уряду який репрезентував оптимістичні методи науцання людей. Такі провідники, своїми нерозумними і крикливими методами не навчають людей, як належалоби, щоби зробити з них добрих приятелів і громадян, але впливають на многих взяти шлях, який веде до остаточної руїни. Нові Гайдамаки не вірять у «фрази» ні «догми» осягнення раю на землі в однім дні за посередством генерального страйку, бо вони знають, що Рим не був збудований в однім дні. Провідники, котрих ідеї волі є так не дисципліновані, як були ідеї Махна, заведуться в своїх змаганнях. Вони не є політичними діячами. В мистецтві, вони

належать до школи безглуздних імпресіоністів, або дурних кубістів. В літературі гуляють вони в найбільше абсурднім реалізмі і браці ритму у віршах. В музиці погорджують кожною композицією, що має мелодію і гармонію. А в звичаях є такими простаками і грубіянами як були варвари. З усуненням всякого рода дисципліни і з зірванням з моральною самоохороною, стянулибисмо на себе нещастя і виставили самих себе на знищення. Нехотючи попасти у таку судьбу, мусимо всякі справи належито оброблювати, мусимо прийти до свідомого заключення їх моральної різниці і визнати з них річи найлудші. От і то малоби дійсну вартість навчання. Політична партія поневоленого народу, яка хоче створити державу не сміє легковажити собі жадних явищ знаходячихся в народі. Вона мисить визнати їх як факт дійсного існування і числитися з ними. На справи, як розвиток економічний, справу селянську, релігію, систему навчання в школах, систему державного і міжнароднього права та судівництва, мусить мати якраз точну і акуратну відповідь. Групки людей, котрі схочуть на далі замикатися в своїх вузько-партійних рамцях і крім себе, нікого більше знати ні чути, не створять держави. Вони дадуть цим ще оден доказ своєї незрілості в будованню держави і як такі остануться на далі тільки партійними групами, аж поки не прийдуть інші і не усунуть їх як неуків від політики.



